

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Г. О. Колісник

аспірант Національної академії державного управління
при Президентові України (м. Київ)

УДК 35.01

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ “НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ”

У статті здійснено теоретичний розгляд поняття "національні інтереси", розглянуто його складові: поняття "інтерес" та "нація", а також розглянуто національні інтереси з точки зору потреб та здійснено їх градацію.

В статтє проведено теоретический анализ понятия "национальные интересы", рассмотрены его составляющие: понятия "интерес" и "нация", а также рассмотрены национальные интересы с точки зрения потребностей и осуществлена их градация.

The theoretical analysis of the notion of national interest is conducted in the paper. The following one's components are examined: the notions of "interest" and "nation", and "national interests" as derivate of needs. The gradation of national interests is also conducted.

Останнім часом державна політика України досить часто виглядає для навколишнього світу як непослідовна і непередбачувана, особливо, при порівнянні декларацій в офіційних документах і реальних дій урядових структур, а також при порівнянні публічних виступів різних високопосадовців. Однією із причин цього є теоретична і змістовна невизначеність системи національних інтересів України, а також недостатня теоретична і емпірична розробка цього питання. Формування державної політики передбачає чітке розуміння національного інтересу й того місця, яке він повинен займати в державному управлінні та розбудові взаємовідносин з іншими країнами. Цього, поки що не відбувається в Україні.

У сучасній політологічній теорії під національним інтересом розуміють усвідомлення і відображення державних потреб, які відстоюються лідерами даної держави [1].

Український дослідник В. Кириченко запропонував таке визначення поняття “національний інтерес” — це інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства в цілому” [2, с. 118].

Закон України “Про основи національної безпеки України” [3] визначає національні інтереси як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

© Колісник Г.О., 2009.

Для формування несуперечливої політики потрібне чітке розуміння і однозначне трактування базових категорій, а також орієнтація на потреби суспільства у визначенні національних інтересів і цілей як системний інструмент в практиці реалізації державного управління. Ці питання, на наш погляд, потребують теоретичного доопрацювання.

Метою даної статті є здійснити теоретичний аналіз поняття національних інтересів, розглянути національні інтереси з точки зору потреб та здійснити їх градацію.

Для розуміння явища національного інтересу України слід розглянути його системоутворюючі фактори.

Українська нація — відкрита політична спільнота, що історично склалася на території України і усвідомлює себе як український народ, спільноти громадян української держави. В розвитку нації головним є її самоідентифікація. Вона відбувається на певному етапі, в момент її становлення. Вирізняючи себе з ряду собі подібних, нація утверджується як особлива спільнота. При цьому вона заявляє про власні інтереси, що належать лише їй, усвідомлює свої потреби й інтереси, формулює власні цілі, тобто стає суб'єктом в системі міжнародних відносин (стосовно навколишнього світу). Приналежність до нації визначається самоідентифікацією її учасників, а спільний напрямок їй задає наявність спільних інтересів.

Інтерес є формою і способом відношення людей до умов існування з метою їх використання для власного розвитку. Його характеризує вибіркоче відношення особистості до певного об'єкта, цілеспрямоване прагнення, потреба, які викликані сукупністю соціально-економічних умов життя людини, колективу, суспільства.

Інтерес — це зосередженість помислів на певному предметі. Гегель вважав, що ніщо не здійснюється поза інтересом [4, с. 288]. У той момент, коли в поле зору людини потрапляє певний предмет, явище, інформація від органів чуття потрапляє під своєрідну перевірку з внутрішнім середовищем людини, перш за все: з її системою потреб і цінностей. Від цього і залежатиме, чи зацікавиться людина тим чи іншим явищем, предметом, чи ні. Тобто інтерес є тією ланкою, яка зв'язує внутрішній світ людських потреб і цінностей із зовнішнім середовищем. За висловом Гельвеція, “у будь-якому окремому співтоваристві особистий інтерес є єдиним критерієм вартості речей і особистостей” [5].

Інтереси виступають потребою в усвідомленні цілей діяльності і цим сприяють орієнтації особистості у світі. Вони виникають на основі потреб, але не зводяться до них. При поглибленні і ствердженні інтересів вони можуть стати стійкими потребами. Інтереси існують скрізь, де розгортається діяльність людини й де між людьми виникають будь-які відносини. Не є виключенням і сфера національного інтересу.

А. В. Петровський [6] виділяє наступні характеристики інтересу: зміст, мета, різновид і стійкість.

Існує така градація інтересів за їх масштабністю:

- особисті, приватні;
- державні, національні;
- наднаціональні, міжнародні.

Як вважає Д. А. Кікнадзе [7, с. 133], потреба тільки тоді породжує інтерес, коли її задоволення натрапляє на труднощі в силу яких-небудь об'єктивних або суб'єктивних факторів. Безперешкодне задоволення потреби не породжує інтересу. Таким чином, на думку цього автора, інтереси виражають протиріччя між потребами й умовами їхнього задоволення. Коли потреба породжує інтерес, неминуче з'являється мета діяльності; поняття “ціль” і “інтерес” — однопорядкові, пише болгарський філософ В. Вічев [8]. Потреби здобувають свідому, “смыслоутворюючу” силу через інтерес, тобто через повне розуміння сутності потреби й способів її задоволення, у результаті чого мотиваційний процес приймає ясну й певну спрямованість. Через інтерес, пише В. Вічев, здійснюється своєрідний перехід від об'єктивного до суб'єктивного. Нарешті, в “Словнику з етики” говориться, що “у людській свідомості інтерес проявляється як спонукання, вольовий імпульс, що направляє дії людини. Усвідомлений інтерес виступає як мотив, намір, свідомо поставлена ціль” [9, с. 165-174].

Інтерес, як відзначав Е. Кант [10, с. 454], припускає цілеутворення, волю, почуття. При цьому філософи й соціологи підкреслюють розходження між потребами й інтересами. На відміну від потреб, які розглядаються ними як безпосереднє ставлення до предмета споживання, інтерес — це опосередковане ставлення до останнього. Предметний зміст інтересу — це не предмет потреби, а засобу його досягнення [11]. Інтерес передбачає активне ставлення суб'єкта до вибору оптимальних можливостей реалізації мети.

За допомогою здійснення інтересів стає можливим існування політичного суб'єкта. Особливу сферу становлять національні інтереси, які дозволяють реалізуватися політичному суб'єктові як цілому. Тому національні інтереси мають глобальний характер. Однак

глобальність при цьому не суперечить локальності, оскільки здійснення національних інтересів обумовлене інтересами конкретних індивідів, а влаштованість у глобальному масштабі проєктується на локальний масштаб. Чим успішніше здійснюються національні інтереси, тим більше можливостей відкривається для індивідів.

У сучасній політологічній теорії під національним інтересом розуміють усвідомлення і відображення державних потреб, які відстоюються лідерами даної держави. Національні інтереси охоплюють весь спектр життєдіяльності нації як політичного суб'єкта [12]. На думку вітчизняних вчених, національні інтереси — це визначальні потреби суспільства (держави), які співвідносяться з його (її) базовими цінностями і виявляються у загальноприйнятому ідеальному або нормативному комплексі цілей [13] діяльності державних інституцій.

В. Веремчук вважає, що національний інтерес — це є державний інтерес, трансформований у перспективу, тобто вияв того, що завжди буде життєво важливим для цієї держави, незалежно від окремих змінних факторів. Тобто національні інтереси є відносно стабільною і незмінною категорією.

Поняття “національний інтерес” і “загальнонаціональний інтерес” в Україні використовують як термін, запозичений із європейської та американської науки, де його вживають як синонім до державного інтересу (зміст слова “nation” в англійській мові не збігається зі змістом українського слова “нація”). Отже, термін “національні інтереси” можна застосовувати: до держави як системоутворювального елемента політичної системи, до держави як представника державотворчої нації, до держави як представника всього населення (народу), тобто всіх осіб, що мають її громадянство й постійно проживають на цій території [14].

Існує два найбільш поширених підходи до трактування національних інтересів. Школа політичного реалізму визначає національний інтерес в термінах сили. З точки зору цього підходу, зовнішня політика, заснована на національному інтересі, морально переважає зовнішню політику, натхненну деякими моральними принципами. На думку представників ліберально-ідеалістичного підходу, захист суверенітету та пов'язані з ним намагання досягти могутності в умовах посилення взаємозалежності країн світу дедалі більше втрачає своє значення, тому основою національних інтересів повинні визнаватися моральні норми та глобальні проблеми сучасності [15].

Незважаючи на різні ідеологічні трактування національних інтересів, сутність їх у сучасному розумінні зводиться до двох важливих моментів:

- забезпечення високого міжнародного статусу держави і використання переваг у геополітичному просторі для національного процвітання;
- підвищення добробуту громадян.

Відсутність чітко сформульованих національних інтересів призводить до виникнення таких ситуацій:

- державні, регіональні та галузеві програми виявляються неузгодженими, це негативно впливає на продуктивність діяльності;
- відсутність спільного бачення різних дійових осіб стає причиною конфліктних ситуацій;
- знижується рівень довіри до органів влади через її неефективність, публічну невизначеність планів на майбутнє;
- за відсутності чітких стратегічних орієнтирів планування стає необґрунтованим, а напрямки діяльності невизначеними.

За своєю функцією національні інтереси, будучи усвідомленими національною елітою та суспільством, репрезентують узагальнене і орієнтоване на перспективу уявлення бажаного майбутнього, а також, передбачення можливих загроз та шляхи їх нейтралізації, а також виявляють рівень домагань даного суспільства, котре знаходить вираження у баченні його еліти. Інтереси, як усвідомлені мотиви, є поштовхом до діяльності. Національні інтереси повинні публічно визначатись, закріплюватись законодавчо у базових державних документах і слугувати орієнтирами діяльності держави і розвитку нації. На цій основі формуються цілі державної політики, що можна визначити як стратегічні, оперативні і тактичні кроки визначення державної політики і реалізації державного управління. Цілі є найбільш конкретною і орієнтованою на практику категорією, і, одночасно, найбільш рухомою і мінливою з перелічених вище. Цілі передбачають постановку конкретних завдань і здійснення конкретних дій по їх виконанню. Виконання комплексу завдань передбачає наявність результату, який звіряється з поставленими цілями і таким чином виявляється результативність і ефективність діяльності.

Внутрішньополітичний аспект національних інтересів полягає в забезпеченні політичної стабільності та у підвищенні життєвого рівня.

Держава оперує загальними інтересами, які не є механічною сумою інтересів окремих громадян. В ідеалі державна політика являє собою оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб'єктивних уявлень людей про свої інтереси в ньому і, загалом, дистанціюється від політики конкретних політичних сил [16, с. 31].

В інтересах знаходять найбільш узагальнений вираз актуальні потреби різних соціальних груп. Потреби і цінності індивідуального рівня знаходять свою реалізацію у політичній сфері коли певна кількість інтересів кожного з громадян переходить в якість політичних інтересів, формуючи запити політичній системі.

В основі формування інтересів лежать потреби. А. Маслоу [17] вважав, що потреби людини мають ієрархічну структуру з 5 рівнів. В основі цієї ієрархії знаходяться базові потреби, а на вершині — більш високі індивідуальні запити. Коли потреби нижчого рівня задоволені хоча б частково, відбувається перехід до задоволення потреб іншого і не обов'язково наступного рівня ієрархії.

Усе, що необхідно для підтримки життя, — їжа, одяг, житло — об'єднується в категорію фізіологічних потреб. На рівні національних інтересів цій потребі відповідає соціальне забезпечення, соціально-економічний захист населення, забезпечення базових, найнеобхідніших потреб. Перш, ніж людина зможе переслідувати будь-які інші цілі, їй необхідно задовольнити ці основні потреби. В такому випадку запити вищих рівнів стають усе більш сильним мотиваційним чинником.

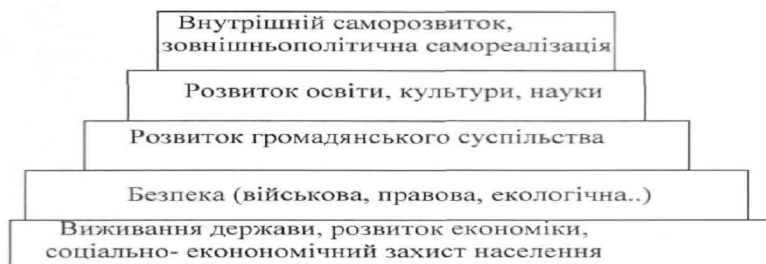
Коли людина має достатню кількість предметів першої необхідності, актуальності набуває потреба в безпеці. На національному рівні цій потребі відповідають інтереси військової, екологічної безпеки і правового захисту тощо.

Над потребою в безпеці розташовується бажання людей спілкуватися один з одним, приналежність до колективу. Ці соціальні потреби можуть бути для людини більш важливі, ніж фінансові потреби. Люди також мають потребу у визнанні і повазі, а також, відчутті цінності своєї особистості як невід'ємної частини суспільства. Крім того, вони потребують поваги, заснованої на досягненнях у взаємодії з іншими людьми. Всі ці потреби тісно пов'язані з поняттям статусу, що означає "вагу" або "важливість" людини в очах оточуючих. Можливість задоволення таких потреб може служити потужним мотивуючим чинником у діяльності. Цій потребі відповідає формування і розвиток громадянського суспільства.

Наступний рівень ієрархії — потреби в пізнанні та естетичні потреби. Цей рівень передбачає певний ступінь децентралізації, розвитку самосвідомості і належить до вищих потреб. Цьому рівню потреб відповідає розвиток освіти, науки, культури, мистецтва, науково-технологічний прогрес.

Найвищий рівень потреб за Маслоу визначив потребу в саморозвитку і самоактуалізації. Це — потреба найвищого порядку, і задовольнити її складніше усього. Цьому рівню потреб відповідають інтереси зовнішньополітичні, самовираження, самореалізації, досягнення впливу. Полягає в реалізації своїх потенційних можливостей і стабільному зростанні як нації. У зовнішньополітичній сфері цей рівень передбачає становлення держави як суб'єкта зовнішньополітичних відносин, що має власні інтереси і можливості їх відстоювати.

Ієрархія Маслоу не являє собою якусь жорстку схему. Для переходу на вищий рівень не обов'язково, щоб потреби кожного з нижчих рівнів були цілком задоволені (це не завжди можливо). Прийняття рішення в кожному конкретному випадку обумовлюється, частіше за все цілим комплексом потреб та інтересів, а також визначається конкретною ситуацією. Однак дана ієрархія створює можливості для класифікації та ієрархізації національних інтересів як узагальненої системи потреб та інтересів. Отже, ієрархію національних інтересів можна зобразити таким чином:

Рис. 1. Градація національних інтересів
(за аналогією з пірамідою потреб Маслоу)

Соціально-економічні інтереси є основоположними. Як бачимо, інтереси безпеки, як такої, є одними з базових. Таким чином, оскільки демократична держава функціонує для задоволення потреб та інтересів громадян, поняття “безпека” не може охопити реалізацію усіх інтересів. Вона є передумовою для реалізації вищих інтересів, подальшого саморозвитку. Тому, забезпечуючи безпеку, держава виконує базові, найнеобхідніші завдання.

У випадку забезпечення базових інтересів суспільство переходить на рівень вищих інтересів, які реалізуються за посередництвом участі, зокрема, громадянського суспільства. Можна припустити, що, після забезпечення базових потреб і потреб безпеки включаються пускові механізми соціального розвитку, формується громадянське суспільство, яке передбачає забезпечення подальшої реалізації потреб і інтересів людини і суспільства. Громадянське суспільство, в свою чергу, формує соціальний капітал, консолідує націю. Свідомі і активні громадяни сприяють розвитку держави, її виходу на міжнародну арену, формуванню чіткої позиції і становленню її як активного суб'єкта геополітики.

Загалом, безпека в державному управлінні виступає як цінність [18, с. 14]. Національна безпека України полягає не тільки в умовах виживання нації, а й у її саморозвитку, зміцненні її авторитету й набутті міжнародного визнання й поваги як суверенної держави, а також, в можливості широкої участі України у вирішенні загальнолюдських інтересів.

Система суспільних взаємовідносин формує певний комплекс потреб, який шукає свого раціонального вирішення за допомогою інтересу.

З огляду на те, що політична сфера формується на перетині всіх інших сфер суспільного життя, взаємодія всіх цих інтересів трансформується в якість політичного інтересу. Тому важливим є розвиток громадянського суспільства як простору існування і просування інтересів, а також системи представництва інтересів у владі при прийнятті рішень.

На наш погляд, повинні існувати два рівні розуміння національних інтересів. Перший вищий — це рівень стратегічного бачення, усвідомлюваний елітою, і закріпленій у основних державних документах. Він є більш глобальним, ідеалістичним. Цей рівень передбачає усвідомлення політичної ситуації і бачення стратегії руху і розвитку. Наступний — нижчий рівень — більш доступний і зрозумілий кожному пересічному громадянину, що усвідомлюється ним як представником даної держави, нації і органічно входить в його національну свідомість.

Основи державної політики закладаються в нормативно-правових актах, які повинні базуватись на національних інтересах України і створюватись із застосуванням синергетичного підходу. Перспективами подальших розвідок є дослідження закріпленості національних інтересів у нормативно-правових актах України.

Список використаних джерел

1. *Мадей К.* Національні інтереси України та їх конституційні основи [Електронний ресурс] : Країни світу — Україна і світ / Костянтин Мадей. — Режим доступу : <http://svit.ukrinform.ua/natsinteresy.shtml>.
2. *Кириченко В.* Національні інтереси (формування) / В. Кириченко // Мала енциклопедія етнодержавознавства ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Довіра : Генеза, 1996. — 942 с.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // ОВУ. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.
4. *Гегель Г. В. Ф.* Лекции по эстетике: В 2 т. / Гегель Георг Вильгельм Фридрих ; [подгот. А. П. Огурцов, перев. Б. С. Чернышев, подгот. Ю. Н. Попов]. — СПб. : Наука, 1999. — 603 с. — (Слово о сущем). Т. 2 — 1999. — 603 с.
5. *Гельвецій К. А.* Про людину, її розумові здібності та її виховання / Гельвецій Клод Адріан ; [пер. Валер'ян Підмогильний]. — К. : Основи, 1994. — 416 с.
6. Психология. Словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. — М. : Политиздат, 1990. — 494 с.
7. *Кикнадзе Д. А.* Потребности. Поведение. Воспитание / Д. А. Кикнадзе. — М. : Мысль, 1968. — 148 с.
8. *Вичев В.* Мораль и социальная психика. / Вичев В. ; [под ред. Ю. А. Шековича] ; [пер. с болгар. Р. Е. Мельникова] ; (Сер. Общественные науки за рубежом) — М. : Прогресс, 1978. — 360 с.
9. Словарь по этике / [под ред. А. А. Гусейнова и И. С. Кона]. — М. : Политиздат, 1989. — 447 с.
10. *Кант И.* Критика практического разума ; Метафизика нравов. / Кант Иммануил. — Изд. 3-е, стер. — СПб. : Наука, 2007. — 528 с. - (Серия “Слово о сущем”; т. 10).

11. Черкасов Г. К. Объективные и субъективные факторы детерминации человеческой деятельности / Г. К. Черкасов // Вестник Московского университета. — 1972. — № 4.
12. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть : досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. — К. : Атлант ЮЕмСі, 2006. — Розд. 7. — 498 с.
13. Гончаренко О. М. Пріоритети та засади формування інтегральної стратегії національної безпеки на перспективу [Електронний ресурс] : (Національний інститут стратегічних досліджень. Стратегічна панорама № 1-26, 1998); — Режим доступу : <http://www.Kgi.edu.ua./ciss-ua/files/art/prior>.
14. Веремчук В. Суть, структура та ознаки національного інтересу // Вісник Львівського університету. Серія "Філософські науки". — 2004. — № 6. — С. 192-200.
15. Горбулін В. П. Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський // Стратегічна панорама. — 2005. — № 3. — С. 11-18.
16. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук; — М. : Юрид. лит., 1997. — 287 с.
17. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / Маслоу Абрахам Гарольд ; [пер. с англ. А. М. Татлыбаева]. — СПб. : Евразия, 1999. — 478 с.
18. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України / Ситник Григорій Петрович ; Національна академія держ. управління при Президентові України. — К. : Видавництво НАДУ, 2004. — 407 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою філософії та методології державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
(протокол № 1 від 31 серпня 2009 року)*

Надійшла до редакції 11.09.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

